

Особливості соціалізації студентської молоді

У статті розглянуто окремі теоретичні проблеми соціалізації, представлено аналіз особливостей процесу соціалізації у студентів-психологів. Показано, що соціалізація в юнацькому віці тісно пов'язана з процесами соціальної адаптації, інтеграції в соціум, індивідуалізації і самореалізації особистості.

Ключові слова: соціалізація, аналіз, особливість, процес соціалізації, студенти-психологи, юнацький вік, соціальна адаптація, індивідуалізація, самореалізація особистості.

В статье рассмотрены отдельные теоретические проблемы социализации, представлен анализ особенностей процесса социализации у студентов-психологов. Показано, что социализация в юношеском возрасте тесно связана с процессами социальной адаптации, интеграции в социум, индивидуализации и самореализации личности.

Ключевые слова: социализация, анализ, личность, процесс социализации, студенты-психологи, юношеский возраст, социальная адаптация, индивидуализация, самореализация личности.

Постановка проблеми і аналіз результатів її дослідження. За час незалежності й особливо останні роки в Україні відбулися радикальні зміни усіх сторін життя суспільства, що призвело до загострення низки проблем, окреме місце серед яких займає проблема молоді як особливої соціально-демографічної групи. Актуальність соціалізації молоді визначається складністю часу, в якому вона опинилася. Молодь виявилася однією з найменш захищених соціальних груп, погіршився її матеріальний стан, сповільнилося соціальне просування. Але найбільше занепокоєння викликає брак духовної наповненості життя молоді, пов'язаний з переоцінкою людьми соціальних і життєвих цінностей та норм суспільства, тим, що молодь залишена самотійно вирішувати свої проблеми.

Ще у роботах західних учених (М.Вебера, Е.Дюркгейма, Г.Тарда, ін.) була закладена теоретична база дослідження соціалізації. У подальшому розглядом даного феномена займалися Ч.Кулі, Дж.Мід, Т.Парсонс, Н.Смелзер, Е.Фромм, Е.Еріксон, Дж.Мід, М.Мід ін.; у вітчизняній науці різні аспекти соціалізації досліджувалися Г.М. Андреевою, Б.Г. Ананьевим, О.О. Бодальо-

вим, Л.С. Виготським, І.С. Коном, О.М. Леонтєвим, П.П. Горностай, ін., ними визначена сутність соціалізації, її закономірності, механізми й етапи даного процесу, вікові його особливості, роль у даному процесі різних соціальних інститутів, ін.

Соціалізація – це сукупність усіх соціальних і психологічних процесів, завдяки яким індивід засвоює систему знань, норм і цінностей, що дозволяють йому функціонувати як повноправному члену суспільства. Вона містить не лише усвідомлювані, цілеспрямовані та контрольовані впливи, але й стихійні процеси, що впливають на формування особистості, частка яких за сучасних соціальних умов збільшується. Це процес становлення особистості, поступове засвоєння нею вимог суспільства, набуття соціально значимих характеристик свідомості та поведінки, що регулюють її взаємостосунки із суспільством. Соціалізація починається з перших років життя людини і триває упродовж усього життя.

У науковій літературі зауважується, що соціалізація – це процес двосторонній: особистість, яка формується, є не лише об'єктом зовнішніх впливів, але й активним суб'єктом саморозвитку, який, у свою чергу, також чинить вплив на соціум та його інститути. Крім того, процес соціалізації стосується завжди не абстрактного індивіда, а конкретної людини – носія неповторних індивідуальних рис і властивостей, і тому для кожного соціалізація – цілком індивідуальний, не схожий на соціалізацію іншої людини процес, незважаючи на те, що вони – члени того самого суспільства.

Метою соціалізації є соціалізована особистість, тобто формування в особистості таких соціально-психологічних характеристик і поведінки, які б відповідали соціокультурним вимогам і нормам певного соціуму.

Говорячи про різноманітні інститути соціалізації, зайве сперечатися про більше значення якогось із них, очевидно, що на кожному етапі життя людини превалюватиме інший. Проте важливо знати, що їх відрізняє і є неповторним, чи можна дію одного з них повністю замінити впливом іншого. Дана позиція набуває важливості у світлі того факту, що сімейна соціалізація багатьох українських дітей утруднюється не лише різноманіттям сімейних цінностей і відмінністю (іноді) їх від типових цінностей соціуму, тим, що сучасна сім'я віддає перевагу забезпеченню базових цінностей (дефіцитарних, за А.Маслоу, а не буттєвих), але й від'їздами одного з батьків (іноді – й обох) на заробіток за кордон. Тоді як первинна соціалізація особи, що відбувається у сім'ї, має вирішальне значення для набуття дитиною “базової

довіри до світу”, “основи життєвого світу” чи “життєвого проекту”, формування навичок просоціальної поведінки, з якими мають узгоджуватися наступні кроки соціалізації особистості.

Соціальні інститути суспільства покликані створити для молоді можливості реалізації здібностей, задоволення їх матеріальних і духовних потреб. У громадянській соціалізації молоді значна частка відповідальності лежить на всіх соціальних інститутах, особливо – освітніх закладах усіх рівнів, які повинні доповнити сімейну соціалізацію, виконуючи специфічну функцію передачі молоді соціокультурних цінностей і норм засобами навчання.

І.Ю. Кузнецовою виділено три основні етапи соціалізації, пов’язані з формуванням ціннісних орієнтацій молоді. На першому етапі відбувається усвідомлення певних цінностей і утворення на цій основі ціннісних уявлень на базі індивідуального досвіду особистості. Другий період юності – це час включення молоді у нову сферу соціального життя (навчання у ВНЗ, служба в армії, праця), де особистий досвід характеризує такий рівень життєдіяльності людини, при якому ціннісні уявлення тісно пов’язані із задоволенням життєво необхідних потреб, а тому часто випадкові й обмежено-егоїстичні. Проте на цьому етапі виявляються риси регулятивного процесу формування ціннісних орієнтацій завдяки додатковим знанням, що доповнюють індивідуальний досвід особистості. На третьому етапі переборюються протиріччя у свідомості молоді, розвивається і вдосконалюється система ціннісних орієнтацій на основі глибоко особистісного, ініціативно-творчого ставлення до моральних цінностей як до смислоутворюючих, базових цілей і засобів життєдіяльності людей. Цей етап є частиною системи керованих соціально-економічних і соціально-культурних факторів регуляції з боку суспільства та його соціальних інститутів [3].

Соціальна роль, на думку П.П. Горностай, – поняття, що поєднує в собі великий спектр проявів поведінки людини: від ситуативних ролей до життєвих, що є “стійкими формами поведінки та діяльності людини і фактично виступають як прояв особистості, тобто соціальне “Я” індивіда” [1]. Саме вони є проявом соціалізації і розвитку особистості. Однак адекватна соціалізація дозволяє людині за спектром засвоєних (чим він більший, тим більш адаптованою є особистість) і прийнятих у суспільстві соціальних ролей, у тому числі й життєвих, не втратити себе, свою автономність, самість й індивідуальність, здійснити себе. Критерієм успішності соціалізації є соціальна норма, в якій

проектуються вимоги суспільства до індивіда, схвалювані ним цінності, стереотипи поведінки та визначається орієнтир його особистісного розвитку.

Найчастіше процес соціалізації ділять на два етапи: адаптацію (активного пристосування людини до умов соціуму) й інтеріоризацію (процес засвоєння людиною знань, соціальних вимог, моральних норм соціуму, що стають складовими її особистості, перетворюються на її власні), що взаємно впливають та взаємодоповнюють один одного.

З метою дослідити ступінь соціалізованості студентів-психологів ($n = 22$) нами проводилося емпіричне дослідження, яке проходило у декілька етапів, що обумовлювалося складністю досліджуваної проблеми та відсутністю єдиної інтегральної методики для вивчення соціалізації.

Результати дослідження. На першому етапі дослідження використовувалася методика діагностики соціально-психологічної адаптації К.Роджерса і Р.Даймонда. Аналіз її результатів виявив:

- у більшості опитаних – **90,91 %** – середній рівень адаптованості, у решти – **9,09 %** – високий; дезадаптивність проявляється значно менше: у **50 %** – на низькому, у **45,45%** досліджуваних – на середньому і лише у **4,54 %** – на високому рівні прояву; при цьому середній показник адаптації по групі становить **62 %**, тобто опитані є достатньою мірою адаптованими до соціуму, проте у **45,45%** студентів рівні адаптованості і дезадаптованості співпадають, вказуючи на ситуаційний характер їхньої адаптації (до певних життєвих ситуацій), у **50 %** рівень адаптованості перевищує дезадаптованість, тобто, вони дещо ліпше адаптуються до навколишніх подій; лише в одного опитаного переважає високий рівень дезадаптованості тобто дана студентка менше за інших може проявити свої адаптаційні здібності;
- значна частина досліджуваних проявляють середній та високий рівні самоприйняття й аналогічно сприймають інших людей (**72,73 %** і **22,73 %**, та **68,18%** і **27,27 %**, відповідно), тоді як низький рівень ставлення до себе й інших людей виявлений лише в **4,54 %** студентів; середні показники самоприйняття та прийняття інших складають, відповідно, **72,75 %** та **67,51 %**, тобто опитані досить високо оцінюють себе і добре ставляться до оточуючих, проте, очевидно, самооцінка переважає; рівні прийняття та неприйняття опитаними себе, що вказує на ситуативність

висновків, співпадає у 36,36 % випадків; схильність же позитивно себе сприймати (рівень самоприйняття більший за рівень неприйняття себе) проявляється у 59,09 % осіб; лише 4,54 % студентів мають занижену самооцінку, оскільки неприйняття себе у них переважає; у ставленні ж до інших людей опитані значно оптимістичніші – в усіх випадках рівні їх сприйняття переважають рівні неприйняття інших;

- більшість студентів відчують середній рівень емоційного комфорту (95,45 %), тоді як 59,09 % опитаних переживають певний емоційний дискомфорт; в цілому рівень емоційного комфорту групи складає 57,52 %, що відповідає середньому рівню, проте не цілком достатній для адекватної адаптації студентів; однак у більшості студентів рівень емоційного комфорту переважає рівень дискомфорту (95,45 %);
- у досліджуваних внутрішній локус контролю переважає зовнішній, оскільки високий рівень його розвитку виявлений у 13,64 % опитаних, у решти – середній; середній показник інтернованості у групі складає 60,58 %, що свідчить про їх внутрішню контрольованість; у частини опитаних – 45,45 % – рівні прояву зовнішнього і внутрішнього контролю співпадають, вони, залежно від ситуації, бачать відповідальними за події свого життя то себе, то інших; у решти – 54,54 % – внутрішній контроль є переважаючим;
- домінування і веденість проявляються в основному на середньому рівні – у 86,36 % та 95,45 %; проте, одна студентка виявила високий рівень бажання домінувати (4,54 %), що поєднується з низьким рівнем підкорення іншим; загалом група не схильна до домінування, тверезо оцінюючи, що є ситуації, коли можна вести, і такі, коли варто задовольнятися роллю веденого;
- більшість опитаних мають середній рівень уникання проблем (86,36 %), решта – низький, тобто уникати проблем не схильні (або їх немає).

На II етапі використовувався особистісний опитувальник “Адаптивність” А.Г. Маклакова і С.В. Чермяніна, який дозволяє діагностувати адаптивні здібності людини в цілому та їх складові: нервово-психічну стійкість, комунікативні особливості, моральну нормативність. Зміст опитувальника і аналіз його запитань свідчить, що його автори поняття “адаптивність” розуміють по-своєму, можливо, як вміння пристосовуватися будь-що чи “проблеми з адаптацією”.

Аналіз отриманих за даною методикою даних показав:

- у більшості опитаних (68,18 %) – середній, у решти – 31,82 % – низький рівень адаптивних здібностей; середня по групі складає 61,54 бала, що відповідає середньому рівню адаптивних здібностей; тобто опитані в середньому знайомі з більшістю загальнолюдських проблем, часто знервовані і невпевнені в собі, проте намагаються здаватися стійкими та мудрими, “як усі”;
- психічна стійкість у 50 % опитаних на середньому, у значній частини студентів – 40,91 % – на низькому, і лише у 0,09 % – на високому рівнях прояву; тобто опитані лише у середньому стійкі до життєвих проблем і ситуацій;
- комунікативні особливості, точніше, різноманітні проблеми, що стосуються спілкування, у більшості опитаних (72,73 %) на середньому рівні прояву, у решти – 27,27 % – низький рівень труднощів у спілкуванні (зайва наполегливість, неухважність, нечутливість, що приховуються за життєвою мудрістю);
- моральна нормативність, що розуміється як зневага до моральних норм і законів та виправдання себе, – у 68,18 % студентів на середньому, та у 31,82 % – на низькому рівні прояву; отже, опитані виявляють середній рівень конформно-присосовницької та маніпулятивної поведінки.

На наступному етапі використовувалася методика А.А. Рукавішнікова, призначена для оцінки ставлення опитаних до людей через вимірювання трьох шкал: включення, контроль і афект у поведінці. Аналіз результатів свідчить:

- за шкалою “включення” в опитаних переважає середнє значення I_e та I_w (4,59 та 4,22 бала), тобто вони відносно добре почуваються серед людей і прагнуть спілкуватися з ними та хочуть, щоб інші приймали їх у своє коло; однак, якщо більша частина опитаних (54,54 %) має середній прояв тенденції I_e , а високий рівень виявлений лише у 18,18%, то за другою тенденцією осіб з високим рівнем прояву більше – 31,82 %, як і з низьким – 40,91 %; причому частіше зустрічається однаковість рівнів обох тенденцій;
- за шкалою “контролю” більшість опитаних за тенденцією C_w мають низький рівень прояву (у 59,09 %), тоді як за тенденцією C_e – високий рівень (у 50 % опитаних), тобто студенти намагаються брати на себе відповідальність і ведучу роль у житті (що узгоджується з результатами першої методики) й не хочуть бути контрольованими іншими;

- за тенденцією A_e шкали афективності в опитаних майже в однаковому ступені проявляються середній і низький рівні (у 50 % та 45,45 %, відповідно), тоді як за тенденцією A_w переважає низький рівень прояву – у 59,09 % студентів; тобто опитані схильні проявляти обережність при встановленні нових стосунків і не спішити з психологічним наближенням до новачків, що поєднується зі значною обережністю при виборі осіб, з якими можуть встановлюватися близькі, глибокі стосунки; не виключено, що це прояв захисної реакції, що свідчить про кращу адаптованість і соціалізованість особистості;
- середній показник w менший від середнього показника e (10,86 та 13,86 бала), тобто опитані більше проявляють власну ініціативу при встановленні стосунків з іншими людьми і розв'язанні проблем, що виникають, і менше покладаються на таку ініціативу чи прийняття від інших; тобто вважають, що стосунки варто заслужити, а не прийняти запропоноване; середній обсяг інтеракцій незначний – 24,73 бала (менше половини від максимуму), проте суперечностей у міжособистісних стосунках – ще менше, у середньому – 2,55 бала.

Наступною ми застосували методика В.В. Мельникова і Л.Т. Ямпольського “Шкала совісності”, вважаючи, що адекватно соціалізована людина достатньо поважає соціальні норми й етичні вимоги, що породжує відповідальність, добросовісність, стійкість моральних принципів, обов’язковість та хороший самоконтроль. Аналіз отриманих даних свідчить, що у переважній більшості опитаних виявлено середній рівень розвитку совісності й обов’язковості у дотриманні морально-етичних норм соціуму – у 68,18 %; ще у 27,28 % студентів розвиток даної якості на високому рівні і лише у 4,54 % розвиток совісності є недостатнім. Отже, більшості опитаних розвиток совісності допомагає адекватно соціалізуватися як у мікросоціумі, так і у суспільстві загалом.

Методика Н.П. Фетіскіна “Діагностика перцептивно-інтерактивної компетентності” призначена для вивчення особистісної готовності до формування інтегративних критеріїв компетентності у міжособистісній взаємодії у малих соціальних групах. Вона дозволяє діагностувати окремо такі шкали: 1. Взаємопізнання. 2. Взаєморозуміння. 3. Взаємовплив. 4. Соціальна автономність. 5. Соціальна адаптивність. 6. Соціальна активність, – що в цілому визначають рівень комунікативної інтерактивності особистості.

Аналіз отриманих за даною методикою даних показав, щонайсильніше в досліджуваній групі розвинута соціальна автономність: за даним показником високий рівень прояву у більшості студентів – 81,82 % усієї вибірки; у решти, 18,18 % – середній рівень прояву показника, тобто ці особи відчувають особливу значимість особистісної позиції у спільній діяльності; дещо менше в досліджуваній групі проявляються такі якості, як взаємопізнання, взаєморозуміння та соціальна активність – по 63,64 % осіб із середнім та по 36,36 % – з високими рівнями розвитку даних показників, тобто студенти достатньо спрямовані на ефективну соціальну взаємодію, адекватно сприймають партнера по спілкуванню, що сприяє взаєморозумінню й униканню конфліктних вирішень ситуацій; найменше, проте достатньо, в опитаних проявляються взаємовплив і соціальна адаптивність: за першою якістю уся вибірка виявила середній рівень розвитку; за другою – у 90,91 % – середній. Отже, опитані досить задоволені своєю роллю і позицією в групі, контактні, благополучні у стосунках, рефлексивні; адекватні у впливі на інших і прийнятті чужих впливів; середні показники усіх шкал, крім соціальної автономності (22,8 бала), відповідають середньому рівню розвитку відповідних якостей, тоді як сумарний показник перцептивно-інтерактивної компетентності – на низькому рівні прояву – середня – 106,6 бала.

Аналіз результатів за багатofакторним особистісним опитувальником FPI виявив, що в групі респондентів:

- найбільш яскраво виражений показник 9 шкали – відкритість, де відсутній низький рівень прояву якості, а кількість середнього та високого – рівна; дещо менше виражена емоційна лабільність, де у 63,63 % опитаних – високий рівень показника;
- наступна позиція – за дратівливістю: 59,09 % студентів емоційно нестійкі та схильні до афективного реагування; ще 54,54 % опитаних досить невротичні та стільки ж – надто сором'язливі, зі схильністю до стресового реагування на критичні життєві ситуації, невпевненістю, що проявляється у встановленні соціальних контактів;
- показники інших трьох шкал – спонтанної агресивності, депресивності та реактивної агресивності – проявляються дещо менше, але й тут домінують середні та високі рівні показників: 36,36 % і 40,91 %; 54,54 % і 40,91 %; 59,09 % і 36,36 %, відповідно, що свідчить про імпульсивність опитаних, депресивність настрою, агресивне ставлення до оточуючих і прагнення домінувати;

- опитані досить екстравертовані, відчувають потребу в спілкуванні, відносно впевнені в собі, емоційно врівноважені й захищені від дії стрес-факторів, про що говорить переважання середніх рівнів показників за цими шкалами;
- у більшості опитаних (54,54 %) психічна діяльність протікає за змішаним типом, у 40,91 % – за жіночим, у решти – за чоловічим.

На останньому етапі дослідження використовувалася методика А.В. Лазукіна в адаптації Н.Ф. Каліна для діагностики самоактуалізації особистості (ми цілком згодні з представниками гуманістичної психології, які представляють самоактуалізацію метою соціалізації особистості (отже, самоактуалізована особистість має бути достатньо соціалізованою)), прагнення до чого виражається в конкретних показниках:

- аналіз середніх виявив, що найбільше у досліджуваній групі проявляється шкала цінностей та орієнтації у часі, де середні 9,14 та 8,89 бала, отже опитані віддають перевагу цінностям самоактуалізації, уміють жити “тут і тепер”, не відкладаючи на потім і розуміючи цінність кожного моменту життя; децю менше в групі виражене прагнення до творчості – 8,41 бала;
- інші шкали в досліджуваній групі виражені менше, проте неоднаково, тому можна виділити групу шкал, де середні показники близькі за значенням та до середнього рівня прояву якості: 7,58 бала – висока потреба у пізнанні, 7,16 – погляд на природу людини та гнучкість у спілкуванні; 7,02 – шкала контактності, 6,91 бала – автономність і 6,82 бала – аутосимпатія; отже, опитані переважно відкриті до нових знань і вражень, вірять у людські можливості, вільні й орієнтовані на ефективне міжособистісне спілкування, здатні до саморозкриття та доброзичливого сприйняття; мають позитивну “Я-концепцію”;
- найменше виражені у досліджуваній групі шкали 8 і, особливо, 7 – саморозуміння (6,32 бала) та спонтанність (5,82 бала), тобто самоактуалізація для опитаних є лише прагненням, вони більше орієнтовані на оточуючих, соціум, назовні, не вільні від психологічних захистів; очевидно, життєва ситуація не дає їм змоги розкритися, довіряти собі й іншим, бути вільними і природними.

Проведений кореляційний аналіз результатів дослідження виявив:

- соціальна адаптивність (методика Роджерса) корелює з A_w ($r = 0,58$), тобто добре адаптована людина хоче, щоб інші

прагнули до глибоких емоційних стосунків з нею; несуперечливістю в поведінці ($r = -0,44$); показниками методики “Адаптація”: негативними аспектами адаптивних здібностей, нервово-психічної стійкості, комунікативних особливостей ($r = -0,70$; $r = -0,59$; $r = -0,69$), – достатньо соціально адаптована людина не має проблем з психічною стійкістю, комунікацією чи здатністю адаптуватися у соціальній групі; взаєморозумінням і взаємовпливом ($r = 0,49$; $r = 0,47$) у міжособистісних стосунках; соціальною адаптацією ($r = -0,51$) у перцептивно-інтерактивній компетентності;

- самоприйняття (S) пов’язане з бажанням бути прийнятим іншими ($r = 0,45$), вищеназваними показниками методики Маклакова ($r = -0,76$; $r = -0,61$; $r = -0,78$); несуперечливістю у поведінці ($r = -0,43$), взаємопізнанням ($r = 0,67$), взаємовпливом ($r = 0,55$), соціальною автономністю ($r = 0,56$), комунікативною інтерактивністю ($r = 0,66$); сприйняття інших (L) корелює з небажанням бути контрольованим ($r = -0,45$), прагненням емоційних стосунків з іншими ($r = 0,43$), комунікативними особливостями ($r = -0,65$), взаємопізнанням ($r = 0,57$), взаєморозумінням ($r = 0,65$) та взаємовпливом ($r = 0,49$) у міжособистісному спілкуванні та комунікативною інтерактивністю ($r = 0,49$);
- емоційний комфорт (E) пов’язаний з прагненням, щоб інші встановлювали емоційні стосунки з опитаним ($r = 0,48$), проблемами в адаптації ($r = -0,62$), нервово-психічній стійкості ($r = -0,63$) та комунікативних особливостях ($r = -0,60$) і соціальною автономністю ($r = 0,61$);
- домінантність (D) корелює з бажанням, щоб інші хотіли емоційних стосунків з опитуваним ($r = 0,56$), проблемами в адаптації ($r = -0,49$), взаєморозумінням ($r = 0,47$).

Найбільш цікавими для нашого дослідження виявилися кореляційні зв’язки показників методики САМОАЛ з даними інших методик. Отже, виявлені кореляції між:

- *орієнтацією в часі* й адаптаційною конформністю ($r = -0,55$), нервово-психічною стійкістю ($r = -0,47$), труднощами у спілкуванні ($r = -0,56$), взаємовпливом ($r = 0,50$), соціальною адаптацією ($r = 0,61$), прийняттям інших ($r = 0,49$), ескапізмом ($r = -0,42$) та невротичністю ($r = -0,56$), депресивністю ($r = -0,55$), комунікабельністю ($r = 0,44$) і емоційною лабільністю ($r = -0,78$) як рисами особистості; отже, ті з опитаних, хто розуміють екзистенційну цінність життя, здатні насолоджуватися кожним неповторним

моментом, добре адаптовані до соціуму, проте не схильні до проявів конформізму заради цього, досить важко сприймають життєві проблеми, не уникаючи їх розв'язання, не є невротизованими чи депресивними; комунікабельні, уважні й доброзичливі до співрозмовника, схильні до прийняття інших і взаємовпливу;

- *цінностями* і бажанням приймати інших людей ($r = 0,48$) і бути прийнятими іншими ($r = 0,49$), переважанням чужої ініціативи у встановленні контактів ($r = 0,46$), обсягом інтеракцій ($r = 0,54$), відчуттям емоційного комфорту ($r = 0,44$), невротичністю ($r = -0,58$), депресивністю ($r = -0,55$), емоційною лабільністю ($r = -0,60$) та маскулітністю ($r = 0,46$); студенти, які віддають перевагу цінностям самоактуалізації, легко контактують з іншими людьми, частіше – з їх ініціативи, хочуть приймати інших людей і бути прийнятими ними, відчувають емоційний комфорт і не є невротизованими чи депресивними, їх психічна діяльність протікає переважно за чоловічим типом;
- сприйняттям *природи людини* та бажанням, щоб інші прагнули стосунків з опитаним ($r = 0,45$), нервово-психічною стійкістю до життєвих проблем ($r = -0,44$), труднощами у спілкуванні ($r = -0,56$), соціальною адаптивністю ($r = -0,46$), совісністю ($r = -0,45$), соціальною адаптацією ($r = 0,61$), прийняттям інших ($r = 0,53$), емоційним комфортом ($r = 0,60$), інтернальністю ($r = 0,50$), домінуванням ($r = 0,50$), комунікабельністю ($r = 0,43$), сором'язливістю ($r = -0,47$), емоційною лабільністю ($r = -0,58$); ті, хто довіряють людям і доброзичливі до них, відчувають емоційний комфорт, є соціально адаптованими, не завжди орієнтуються на моральні норми соціуму, схильні брати на себе відповідальність за зроблене, життєві проблеми сприймають важко, комунікабельні й несором'язливі, приймають інших людей, проте схильні домінувати;
- бажанням *пізнавати* і прагненням, щоб інші хотіли стосунків з досліджуваним ($r = 0,50$), проблемами у спілкуванні ($r = -0,43$), соціальною адаптацією (Роджерс) ($r = 0,51$), самоприйняттям ($r = 0,49$), емоційним комфортом ($r = 0,47$), ескапізмом ($r = -0,45$) та емоційною лабільністю ($r = -0,58$); тобто такі опитані є соціально адаптованими, живуть у згоді із собою, відчуваючи емоційний комфорт, не мають проблем у спілкуванні, проте не схильні до ініціативи у встановленні контактів;

- *креативністю* особистості та соціальною автономністю ($r = 0,51$), соціально-психологічною адаптацією ($r = 0,45$), емоційним комфортом ($r = 0,50$), невротичністю ($r = -0,58$), депресивністю ($r = -0,46$), емоційною лабільністю ($r = -0,51$); прагнення до творчості пов'язане з належною соціальною адаптованістю, емоційним комфортом й, водночас, автономністю особистості, її відчуттям значимості особистісної позиції у вирішенні життєвих проблем; така людина не є невротичною чи депресивною;
- *автономністю* і труднощами у спілкуванні ($r = -0,57$), взаємовпливом ($r = 0,48$), соціальною адаптивністю ($r = -0,46$), соціальною адаптацією ($r = 0,54$), емоційним комфортом ($r = 0,47$), емоційною лабільністю ($r = -0,56$); автономна людина є соціально адаптованою не за рахунок конформності, відчуває емоційний комфорт, не має труднощів у спілкуванні, схильна до взаємовпливу;
- *спонтанністю* та труднощами у спілкуванні ($r = -0,55$), соціальною адаптивністю ($r = -0,46$), соціальною адаптацією ($r = 0,67$), прийняттям інших ($r = 0,72$), емоційним комфортом ($r = 0,54$), інтернальністю ($r = 0,48$), домінуванням ($r = 0,57$), ескапізмом ($r = -0,43$), невротичністю ($r = -0,47$), комунікабельністю ($r = 0,45$), емоційною лабільністю ($r = -0,56$); опитані, які проявляють спонтанність, свободу і природність, що ілюструють самоактуалізацію як спосіб життя, соціально адаптовані, комунікабельні, з відчуттям емоційного комфорту, приймають інших у своє коло, проте схильні домінувати, відчуваючи відповідальність не лише за події свого життя, але й проблеми близьких, не уникають їх вирішення;
- *саморозумінням* і контрольованістю ($r = -0,49$), соціальною адаптивністю ($r = -0,44$), соціальною адаптованістю ($r = 0,45$), прийняттям інших ($r = 0,53$), домінуванням ($r = 0,51$), врівноваженістю ($r = 0,46$); такі студенти переважно вільні від психологічних захистів, чутливі до власних бажань і потреб, довіряють своїм смакам і судженням, врівноважені, соціально адаптовані, не конформні і не схильні до контрольованості, приймають інших, проте нав'язують свою думку;
- *автосимпатією* і бажанням бути прийнятим іншими ($r = 0,48$) та щоб інші прагнули стосунків ($r = 0,60$), переважанням чужої ініціативи у контактах ($r = 0,44$), суперечливістю поведінки ($r = -0,48$), конформністю

($r = -0,62$), нервово-психічною стійкістю ($r = -0,60$), труднощами у спілкуванні ($r = -0,52$), соціальною адаптивністю ($r = -0,53$), соціально-психологічною адаптацією ($r = 0,68$), прийняттям інших ($r = 0,47$), емоційним комфортом ($r = 0,51$), домінуванням ($r = 0,47$), невротичністю ($r = -0,55$), депресивністю ($r = -0,45$), врівноваженістю ($r = 0,64$), сором'язливістю ($r = -0,62$), екстравертованістю ($r = 0,44$), емоційною лабільністю ($r = -0,49$); отже, адекватна самооцінка й усвідомлення власної "Я-концепції" пов'язані з переважанням прийняття (себе й інших), чужої ініціативи; соціальною адаптацією, емоційною врівноваженістю, комунікабельністю, схильністю домінувати у стосунках, де чутливість до труднощів життя не зумовлює невротичності особистості;

- *контактністю* і контрольованістю ($r = -0,46$), конформністю ($r = -0,47$), труднощами у спілкуванні ($r = -0,71$), взаєморозумінням ($r = 0,43$), взаємовпливом ($r = 0,58$), соціальною адаптивністю ($r = -0,51$), соціальною адаптацією ($r = 0,71$), прийняттям інших ($r = 0,61$), невротичністю ($r = -0,48$), комунікабельністю ($r = 0,45$), врівноваженістю ($r = 0,51$), емоційною лабільністю ($r = -0,49$); отже, комунікативні здібності та навички ефективного спілкування пов'язані з перцептивною компетентністю та неконформністю особистості;
- *гнучкістю у спілкуванні* й контрольованістю ($r = -0,50$), адаптивністю ($r = -0,44$), совісністю ($r = -0,43$), соціальною адаптацією ($r = 0,57$), прийняттям інших ($r = 0,43$), емоційним комфортом ($r = 0,46$), домінуванням ($r = 0,45$), ескапізмом ($r = -0,43$), невротичністю ($r = -0,51$), відкритістю ($r = 0,44$); отже, ефективно побудований процес спілкування, відкритість і врівноваженість дозволяють уникати конформізму і підкорення соціуму, навпаки, спонукають домінувати; при цьому людина відчуває емоційний комфорт і є прийнятою іншими.

Висновки. 1. Соціалізацію особистості варто розглядати як складний соціально-психологічний феномен, що водночас є процесом, взаємовпливом, вираженням ставлення, способом і результатом становлення особистості у спілкуванні та життєдіяльності. 2. Суть соціалізації може бути виражена як єдність процесів адаптації, інтеграції, індивідуалізації та самореалізації особистості у її взаємодії із соціальним середовищем. 3. Самоактуалізована людина є достатньо соціально адаптованою,

відповідальною за свої дії та вчинки, самодостатньою, неконформною і неконтрольованою ззовні, схильною до прийняття інших людей і доброзичливою, емпатійною у спілкуванні, вільною та відкритою. З іншого боку, адекватна соціальна адаптація – перший крок до самореалізації особистості. Утруднюють соціалізацію та самоактуалізацію особистості емоційна нестійкість і недостатня врегульованість особистості, невміння володіти собою у критичній ситуації, її невротизованість і депресивність (пов'язані з наявністю психологічних захистів, що погіршують не лише встановлення контактів, але й розуміння людиною своїх бажань і потреб). 4. Аналіз особливостей соціалізації студентів-психологів показує, що вони достатньо соціально адаптовані, відкриті у спілкуванні, схильні до ефективної взаємодії та прийняття інших, є соціально автономними, відповідальними, неконтрольованими ззовні та схильними домінувати; хоча вони розділяють цінності самоактуалізації і володіють окремими рисами зрілої особистості, самоактуалізація для них бажана, але віддалена мета.

Список використаних джерел

1. Горностай П.П. Соціалізація як формування життєвих ролей особистості // Соціалізація особистості як проблема національної освіти. – Ч.2. – Ніжин, 1994. – С.19-22.
2. Лукашевич М.П. Соціалізація. Виховні механізми та технології: Навч.-метод. посібник. – К.: ІЗМН, 1998. – 112 с.
3. Кузнецова И.Ю. Социализация молодежи на рубеже веков: региональный аспект: Автореф. дис... канд. культурологии: 18.09.01 / Краснодарский государственный университет культуры и искусств. – Краснодар, 2001. – 16 с.

In article are considered separate theoretical problems of socializations, is presented analysis of the particularities of the process of socialization beside student-psychologist. It is shown that socialization at juvenile age is closely connected with process of the social adaptation, integrations in social encirclement, personalization and self-realization of personality.

Key words: socialization, analysis, feature, process of socialization, psychology, adolescent age, social adaptation, personalization, self-realization of personality.

Отримано : 17.12.2009